

Dr LJUBIŠA JOVANOVIĆ,
redovni profesor Pravnog fakulteta u Nišu.

POGLEDI I SHVATANJA O SAUČESNIŠTVU

1. Pogledi o saučesništvu kao institutu

Saučesništvo spada u red najkomplikovanijih i najtežih instituta u oblasti krivičnog prava. O ovom institutu, koji nije samo krivično-pravni nego istovremeno i filozofski problem, napisan je prilično veliki broj radova: rasprava, članaka i monografija. Težnja naučne obrade imala je dvojaki cilj: s jedne strane, da se razrade i objasne sva bitna pitanja u sveri odnosa više učesnika sa različitim ulogama u ostvarenju jednog krivičnog dela i, s druge strane, da se izgradi jedna opšteprihvatljiva koncepcija na kojoj bi se zasnivalo zakonsko kažnjавне svih učesnika, a da se pri tome ostane u domenu subjektivne krivične odgovornosti.

Glavno pitanje koje se postavilo, a koje se i danas još uvek postavlja jeste: da li pored izvršioca krivičnog dela, kao fizičkog realizatora posledice, treba kazniti i druga lica koja su svojim radnjama doprinela ostvarenju dela i, ako treba, koji je osnov njihove kažnjivosti. Drugim rečima, da li osnov odgovornosti, pa prema tome i kažnjivosti, saučesnika, leži u njegovim sopstvenim delatnostima ili se, pak, taj osnov nalazi u radnji izvršioca kojom je on prouzrokovao posledicu krivičnog dela. Iz ovoga proizilazi još jedno pitanje, koje je veoma značajno za zakonodavno i praktično rešenje kažnjavanja saučesnika, a to je: da li se kod saučesništva konstituiše poseban i samostalan vid krivične odgovornosti ili je to onaj isti osnov koji se traži kod pojedinačnog izvršioca, a koji se sastoji u postojanju psihičkog odnosa izraženog u formi umišljaja ili nehata prema krivičnom delu kao svom ostvarenju.

U traženju odgovora na ova pitanja, pojavili su se različiti pogledi koji su doveli i do različitih teoretskih i zakonodavnih rešenja. Ta brojna različita gledišta pokazala su da je ovaj, u praksi jednostavan ljudski čin, ustvari veoma komplikovan krivičnopravni problem. Mnogi su, međutim, došli do ubedjenja da su baš ova različita shvatanja, koja je teško pomiriti, dovela do komplikovanja ovog problema tako da je on postao gotovo nerešiv i da stoga predstavlja kamen spoticanja u krivičnom pravu.

Tako još 1850. godine, u svom monografskom radu »O sticanju više učinilaca u istom krivičnom delu«, poznati ruski teoretičar A. Žiravjev izjavljuje: »Meni se čini da je stvarno uopšte nemogućno rešavanje celog ovog pitanja, a naročito u nauci. Zadatak oko koga se vrti ovo pitanje zasnovan je na tlu filozofije; zato je ovaj zadatak

uvек delio i delice njenu sudbinu, tj. nikada neće moći da bude kočno rešen.¹⁾ Treba reći da Žiravjev nije usamljen u pesimističkoj oceni ovog pitanja i da se ovakva mišljenja mogu sresti i danas i to ne samo u teoriji, već i praksi.

Pored pesimističkog, pojavilo se i nihilističko gledanje na saučesništvo kao krivičnopravni institut. Prema ovom shvatanju, saučesništvo nije nikakav stvarni problem koji postavlja stvarnost, već iskonstruisan teorijski problem, jer su primenom filozofskog spekulativnog metoda stvoreni apstraktni pojmovi koji ne odgovaraju stvarnosti. Saučesništvo kao poseban krivičnopravni institut nije ni potreban. Po jednima, saučesništvo samo komplikuje subjektivnu odgovornost koja je i bez toga instituta dosta iskomplikovana sa uvođenjem nehata koji sa nekim njegovim formama izlazi iz njenog okvira. Po drugima, koji uglavnom slede neke pozitivističke koncepcije, bez značaja je za zakonsku odgovornost to da li krivično delo vrši pojedinac ili je ono rezultat više lica. Ta činjenica može biti od uticaja za strože kažnjavanje, ali ne i za stvaranje posebnog instituta zbog neke specifičnosti u pogledu krivične odgovornosti.²⁾ I po jednom i drugom osnovu negiranja, proizilazi da saučesništvo treba zanemariti u zakonodavnim rešenjima ili ga jednostavno odbaciti kao samostalnu krivičnopravnu kategoriju.

Međutim, i pored svih teškoća koje izaziva saučesništvo, ono je životna činjenica u ispoljavanju kriminaliteta sa svojom posebnom opasnošću pa, stoga, i posebna krivičnopravna kategorija koja nužno mora da ima i neke specifičnosti u pogledu krivične odgovornosti. O njemu vode računa sva savremena zakonodavstva bez obzira na izvesne razlike koje među njima postoje. Sasvim je normalno što mu i teorija pridaje poseban značaj.

Pre nego što pristupimo razmatrњu savremenih teorijskih postavki i praktičnih rešenja neophodno je da kroz jedan kratak istorijski osvrt, koji bi imao karakter sumarne retrospekcije, sagledamo njegov razvoj kroz krivično zakonodavstvo.

2. Razvoj saučesništva

Saučesništvo kao institut nastalo je u periodu relativno razvijenog krivičnog prava kao grane zakonodavstva. Sistematska obrada ovog problema počela je XVIII veku uporedo i u vezi sa proučavanjem krivične odgovornosti. To je i razumljivo, jer je ono nerazdvojno vezano za krivičnu odgovornost. Šta više, može se reći, da je saučesništvo specifična pojava u domenu krivične odgovornosti. Kao što je poznato, problematiku subjektivne krivične odgovornosti razradila je i uvela u krivično pravo, kao neophodan uslov za primenu kazne, klasična škola. Logično je da, razrađujući problematiku subjektivne krivične odgovornosti: izvor, pojam i oblike krivice, klasična škola nije mogla da zaobiđe saučesništvo kao sticaj više lica u izvršenju

¹⁾ Citirano prema A. Trajinu »Učenje o saučesništvu«, Beogarda, 1949. strana 6.

²⁾ Videti: E. Ferri: Kriminalna sociologija, II, str. 222, 1910. god.

jednog dela, čija se odgovornost mora da uobliči pravnoteoretski kao i odgovornost samostalnog, pojedinačnog izvršioca. To utoliko pre, što se sa kriminalno-političkog stanovišta ovakav način udruženog vršenja krivičnog dela oduvek smatralo težim vidom od solidarnog, pojedinačnog vršenja takvog dela. I tražeći osnove odgovornosti klasičari su pristupili naučnoj obradi ovog problema i formirali ga kao krivičnopravni institut koji ima svoje specifičnosti u odnosu na druge institute.

Ali ako je klasična škola teoretski oformila institut saučesništva, to ne znači da ono kao pojava, nije bilo poznato zakonodavstvu. Na protiv, zakonodavstvo je daleko ranije uspostavilo kažnjavanje. Sta više, može se reći da je ono od uvek kažnjavalо sve saučesnike i to uglavnom podjednako bez obzira na njihovu ulogu, tj. bez obzira na to koliko je ko doprineo izvršenju dela, odnosno nastanku društveno opasne i zabranjene posledice. I upravo zbog tog pojednostavljenog gledanja jednakog kažnjavanja svih učesnika u ostvarenju krivičnog dela staro zakonodavstvo i nije sadržavalo posebne odredbe koje bi regulisale saučesništvo u celini, kao opšti pojam ili pak njegove pojedine forme. Ovo je karakteristično za staro pravo, tj. za zakonodavstvo iz robovlasničkog perioda kao i za feudalno zakonodavstvo iz prve polovine srednjeg veka.

Ni Hamurabijev zakon, ni grčko zakonodavstvo, pa ni rimske, nе sadrže odredbe koje bi regulisale kažnjavanje za saučesništvo u današnjem smislu. Postojale su, međutim, zasebne odredbe kojima je bilo predviđeno kažnjavanje za pojave koje su slične saučesništvu, ali koje nisu to. Tako, npr. Hamburabijev zakon u čl. 109 predviđa kažnjavanje gostioničarke ako ne prijavi zločince koji se kod nje zateknu posle izvršenja dela. On, dakle, ne predviđa kažnjavanje za saučesništvo, nego za pojавu neprijavljivanja učinioca krivičnog dela koje je ovaj već ostvario. Neprijavljanje krivičnog dela ili učinioca nije saučesništvo, već samostalna pojava koja se dodiruje sa njim. Rimsko pravo je pored kažnjavanja pojave neprijavljivanja učinioca dela predviđalo kažnjavanje i za prikrivanje istog. Radi se opet o pojavi doticanja sa izvršenim krivičnim delom, a ne o pojavi sticanja u njegovom izvršenju, odnosno ostvarenju kao zajedničkog akta. Kao što je poznato, prikrivanje može biti izuzetno saučesništvo i to samo onda ako je unapred obećano, što rimske pravne još ne poznaje. Iz ovoga možemo zaključiti da je staro pravo regulisalo doticaj sa krivičnim delom, ali ne i sticaj više lica u izvršenju jednog istog krivičnog dela.

To nepostojanje razlike između doticaja i sticaja lica u ostvarenju jednog krivičnog dela je upravo i dovelo do podjednakog kažnjavanja svih saučesnika, tj. da se govori samo o izvršiocima. Suština saučesništva još nije sagledana, jer se ne pravi nikakva razlika između radnje i saradnje u zajedničkom ostvarenju krivičnog dela. To, pak, izjednačavanje delatnosti svih učesnika u ostvarenju krivičnog dela, ili bolje, nerazlikovanje radnje od saradnje proizilazi iz činjenice nepoznavanja kauzaliteta između pojedinih delatnosti i nastanka posledice.

Izraz saradnja sreće se prvi put u Saksonskom ogledalu, najpoznatijem aktu iz XIII veka, koji predviđa podjednako kažnjavanje

za lopove i pljačkaše i njihove prikrivače kao i za one koji su im pružili saradnju u vidu pomoći ili saveta. Dakle, ovde ne samo da je upotrebljen izraz »saradnja« nego je rečeno u čemu se ona i sastoji. A ona se sastoji u pružanju pomoći ili davanju saveta izvršiocima krađa i pljački. To znači, da se saradnja shvata kao pomaganje u izvršenju krivičnog dela, ali se ona izjednačava sa prikrivanjem kao formom doticaja sa izvršenim krivičnim delima. Drugim rečima, još uvek se ne pravi razlika između saučesništva, koje se nazire, i kriminalnih pojava doticaja koje čine samostalan akt izvan saučesništva, ali su u bliskoj vezi sa njim. Pa ipak, iako se mešaju pojmovi saradnje i doticaja, može se reći da je u ovom zakonskom aktu učinjen prvi korak ka shvatnju da saradnja u delu nije isto što i izvršenje, tj. radnja krivičnog dela, što će kasnije dovesti do formiranja pojma saučesništva.

Karolina, kao najvažniji pravni spomenik srednjeg doba feudalizma, čini korak dalje u razlikovanju formi saučesništva. Pored saradnje, što se može smatrati formom pomaganja, po prvi put se ovde pominje podstrekivanje u vezi sa krivičnim delima ubistva, telesne povrede, izazivanja masovnih nereda i lažne zakletve. Za postojanje i jedne i druge forme saučesništva traži se umišljajno postupanje. Kažnjavanje i jedne i druge forme saučesništva izjednačava se sa kažnjavanjem izvršioca dela. Međutim, i u ovom zakonu kao i prethodnom, neka dela doticaja obuhvaćena su pojmom pomaganja. Bavarski krivični zakonik, koji je donet 1751. godine, dakle, nešto više od 200. godina posle Karoline, ne pokazuje neki veći napredak u pogledu razvoja saučesništva. U težnji da izdiferencira razne vrste saučesništva, ovaj zakonik pravi zbrku u pojmovima, jer neke vidove podstrekavanja i pomaganja proglaša posebnim vrstama saučesništva. Tako se, prema ovom zakoniku, pored podstrekavanja i pomaganja kao posebne vrste saučesnika pojavljuju lica koja izražavaju svoju solidnost sa izvršiocem krivičnog dela i lica koja odobravaju krivično delo ili ga hvale. Kao što znamo lica koja se naglašavaju sa izvršiocem krivičnog dela o izvršenju dela ako sama ne preduzmu neku objektivnu delatnost ne mogu se smatrati saučesnicima. Sam dogовор, tj. saglašavanje još nije saučesništvo, ali može predstavljati samostalno krivično delo. Izražavanje solidnosti sa izvršiocem, odobravanje ili hvaljenje krivičnog dela ukoliko je učinjeno pre izvršenja dela, a u cilju stvaranja ili učvrštenja odluke kod izvršioca, jeste podstrekivanje, odnosno pomaganje što zavisi od cija što se želi da postigne, ali to ne može biti posebna vrsta saučesništva. Ukoliko su ove aktivnosti ispoljene posle izvršenog krivičnog dela, onda one nemaju nikakve veze sa prouzrokovanjem istog, pa se ne mogu ni smatrati saučesništвом. Jedina novina u pogledu saučesništva jeste razlikovanje dve vrste prikrivanja: prikrivanja koje je unapred obećano i prikrivanje posle izvršenog krivičnog dela bez prethodnog obećanja. I ako se ova dva vida prikrivanja tretiraju kao saučesništvo, za prikrivanje bez prethodnog obećanja predviđa se blaže kažnjavanje.

Mešanje i preplitanje saučesništva i pojava doticaja, koje se danas pojavljuju kao samostalna krivična dela, proteže se sve do doношења austrougarskog krivičnog zakonika iz 1768. godine, poznatog

pod nazivom Terezijana. Po prvi put u istoriji zakonodavstva ovaj zakon uzeo je u obzir uzročnu vezu kao objektivni kriterijum za razlikovanje saučesništva od dela doticaja. Saučesništvo, po ovom zakoniku, postoji samo onda ako je od strane saradnika (saučesnika) preduzeta svesna i zlonamerna saradnja koja je bila povod i uzrok izvršenja dela. Delatnosti saradnje treba da budu preduzete pre ili u vreme izvršenja radnje krivičnog dela. Saradnja koja se ostvaruje posle izvršenja krivičnog dela nije saučesništvo. Lica koja primaju takvu saradnju ne mogu biti optužena kao saučesnici za već izvršeno krivično delo, ali mogu biti optužena za posebno krivično delo koje je samo u vezi sa prethodno izvršenim delom. Saradnja posle izvršenog krivičnog dela može se pojaviti kao saučesništvo samo onda ako je pomoć bila obećana izvršiocu tako da je ona izvršiocu služila kao oslonac kod preduzimanja radnje izvršenja. Pored razlikovanja saučesništva od doticaja, Terezijana pravi razlike i između pojedinih formi i oblika doticaja.³⁾

Sa razlikovanjem saučesništva, na bazi uzročnosti kao objektivnog kriterijuma — od doticaja, Terezijana je učinila krupan korak ka formiranju saučesništva u samostalan krivičnopravni institut.

Posebna etapa u razvoju saučesništva na planu zakonodavnog regulisanja počinje sa francuskom revolucijom. Revolucionarni Krivični zakonik iz 1791. godine posvetio je posebnu glavu ovoj problematici pod naslovom »O saučesnicima u krivičnim delima«. Tvorci ovoga zakona nastojali su, u duhu strogog principa legaliteta a u cilju onemogućavanja arbiternosti i samovolje, da zakonskim odredbama utvrde podstrekavanje i pomaganje kroz tačno određene aktivnosti. Tako se podstrekavač smatra ono lice koje je učinioca navelo na izvršenje krivičnog dela obećanjem, poklonom, pretnjom, naređenjem ili direktnim pozivom na izvršenje određenog dela putem govoru na javnom mestu, plakatom ili letkom. Pomagačem se smatra svako ono lice koje je nabavilo sredstva, oružja ili oruđa kojima je krivično delo izvršeno. Podstrekivač i pomagač mogu biti kažnjeni samo ako su postupali sa umišljajem i ako je delo izvršeno. Iz ovoga jasno proizilazi da nema nehatnog podstrekavanja ni pomaganja, da podstrekavač ili pomagač podležu krivičnoj odgovornosti samo za izvršeno, a ne i pokušavno delo. Ovaj poslednji stav govori o uspostavljanju principa odgovornosti ili, bolje rečeno, osnov na kome će kasnije biti izgrađena koncepcija o akcesornoj prirodi saučesništva. Pod navedenim uslovima podstrekavač i pomagač za svoje radnje povlače iste kazne kao i izvršilac za radnju prouzrokovana posledice. Nadovezujući se na osnovne ideje ovog revolucionarnog Krivičnog zakonika iz 1791. godine francuski Krivični zakonik iz 1810. godine, poznat kao Napoleonov kodeks, čini jedan korak dalje u razradi i razvoju problematike saučesništva. Taj doprinos u razradi odnosi se na subjektivnu stranu saučesništva. Saučesnik je po ovom zakoniku lice koje preduzima delatnost znajući da njome doprinosi izvršenju krivičnog dela. Time ne samo da je data sadržina umišljaja u pogledu intelektualnog elementa, nego je povučena i jasna granica između saučesništva i dela doticaja.

Najzad, bavarski Krivični zakonik iz 1813. godine, čiji je autor bio A. Fojerbah, uobličava saučesništvo u krivičnopravni institut, ko-

me će krivičnopravna nauka posvetiti posebnu pažnju u pogledu utvrđivanja njegove pravne prirode i osnova odgovornosti saučesnika sa različitom ulogom. Kad kažemo da je bavarski Krivični zakonik uobliočio saučesništvo u institut imamo pre svega u vidu činjenicu da je on, pored podstrelkača i pomagača, uveo još jednu formu saučesništva koju ni jedan zakonik do tada nije regulisao. Ta nova forma jeste organizovanje zločinačkog udruženja. Time je saučesništvo po oblicima bilo kompletirano, kakvog ga i danas poznajemo. Pored toga, ovaj zakonik reguliše i različite stepene pomaganja stvarajući na taj način tri grupe pomagača s obzirom na stepen njihovog uticaja na izvršenje krivičnog dela od strane učinioca. Tako je ovaj zakonik formirao tri stepena pomaganja predviđajući za svaku vrstu različitu kaznu. Iako savremena zakonodavstva ne prave ovu gradaciju kao ni gradaciju u pogledu drugih formi saučesništva, ona nije sasvim bez značaja za praktičnu procenu konkretne uloge određene delatnosti jednog ili drugog pomagača odnosno podstrelkača, naročito u vezi sa odmeravanjem kazne.

3. Teorijski stavovi i koncepcije o saučesništvu

Bavarski krivični zakonik rađen je na teorijskim postavkama Fojerbaha. A Fojerbah, taj veliki pravni mislilac, svoje teoretske postavke zasnovava je na logičkom proučavaju pojava kao pravnih fenomena. Na toj osnovi on je stvorio sistem nauke krivičnog prava, poznat pod nazivom bipatricije, pa u okviru njega i institut saučesništva.

Fojerbahova logičko-analitička razrada pojedinih formi saučesništva s obzirom na njihovu ulogu, tj. na doprinos u ostvarivanju radnje izvršenja i prouzrokovani posledice, dovela je do novog principa u domenu odgovornosti i kažnjivosti saučesnika. Naime, suprotno do tada važećem principu podjednake kažnjivosti Fojerbah uvodi princip nejednakog kažnjavanja saučesnika. Ovo se posebno odnosi na pomagača. Ovaj princip proizilazi iz činjenice da delatnost pomagača nije upravljenja neposredno na narušavanje prava. Njegova delatnost usmerena je na rad drugog lica, na omogućavanje jedne druge delatnosti koja će prouzrokovati krivično delo, tj. na radnju izvršioca i tek kroz nju i preko nje ona je vezana za krivično delo. Kauzalno posmatrana, radnja izvršioca je bliža narušavanju prava nego radnja pomagača. I ne samo to, nego ni subjektivni odnos, posmatran kroz upravljenost volje nije isti. Tako, volja pomagača nije neposredno upravljenja na narušavanje zakona, već na to da se doprinese njegovom narušavanju. Prema tome, nije samo objektivna strana samo ta koja čini ulogu izvršioca težom, već je njena veća težina, a time i opasnost, izražena i kroz neposrednu upravljenost izvršićeve volje na prouzrokovanje posledice. Iz ovih činjenica proizilazi i zaključak do koga je Fojerbah došao, a to je da kažnjavanje pomagača i izvršioca ne može biti isto. Zato je on predložio napuštanje principa jednakog kažnjavanja i uvođenja principa različite odgovornosti i kažnjavanja. Ovo praktično znači da za umišljajnu delatnost izvršioca i pomagača, ovog drugog treba blaže kazniti za isto delo.

Foyerbah nije zaslužan samo za utvrđivanje distinkcije između izvršioca i pomagača, već je utvrdio i postojanje razlike između pojedinih vrsta pomagača. Kao što smo videli, Foyerbah je u bavarski KZ iz 1813. godine uveo tri vrste pomaganja s obzirom na značaj doprinosu u odnosu na radnju izvršenja. A taj doprinos će biti značajniji, odnosno, imaće veći efekat na radnju izvršenja ukoliko je delatnost pomagača bliže radnji izvršenja, u smislu prouzrokovavanja posledice. Isto tako, Foyerbah je razlikovao i dve vrste izvršilaca: fizičkog i intelektualnog. Prema tome, on je tvorac pojma posrednog izvršilaštva koje će se kasnije razviti u nekoliko varijanti. I najzad, pored razlikovanja pojedinih vrsta pomaganja, izvršilaštva i saizvršilaštva, Foyerbah je ustanovio i organizovanje kao posebnu formu saučesništva, nazivajući ga saučesništvo »sui generis«. Uloga organizatora, po njemu, je društveno opasnija i ako njegova delatnost može biti udaljenija od radnje izvršenja nego što je slučaj sa podsrekivanjem i pomaganjem. I upravo zato što se organizovanje pojavljuje kao obedinjavanje ostalih formi saučesništva, ono ima taj izuzetan značaj zbog čega i čini svojevrsni oblik saučesništva koji može biti izražen kroz nekoliko formi: komplot, zavera, banda, krivična grupa i krivična sekta. Treba reći, da je ovaj oblik saučesništva, kasnije prilično zapostavljen u krivičnopravnoj literaturi, pa donekle i zakonodavstvu, sve do oktobarske revolucije, odnosno stvaranja sovjetskog krivičnog zakonodavstva koje će organizovanju posvetiti posebnu pažnju uslovjavajući i njegovu naučnu obradu.

Saučesništvo, koje je svojim teoretskim postavkama Foyerbah uobličio u samostalni naučni krivičnopravni institut, postalo je predmet proučavanja gotovo svih poznatih teoretičara klasične škole. Osnovni problem koji je preokupirao klasičare jeste problem odgovornosti saučesnika u granicama subjektivne odgovornosti kao psihološko-normativnoj kategoriji koja je obuhvatila samo izvršioca ali ne i druga lica koja učestvuju u ostvarenju dela a koja nisu izvršioci. Prema tome, problem se nije postavio u odnosu na izvršioca, već u odnosu na ostale saučesnike. A on se sastojao u iznalaženju osnova odgovornosti i principa odgovornosti za ova pridružena, sporedna lica u odnosu na izvršioca kao glavnog lica u realizaciji posledice krivičnog dela. Da bi se moglo jasno odgovoriti na ovo pitanje bilo je nužno izgraditi dve kategorije saučesništva, jedna koja će obuhvatiti i samog izvršioca kao principalnog saučesnika, jer on to jeste, i druga koja će obuhvatiti samo sporedna, pridružena lica bez izvršioca. Na toj osnovi, a iz potrebe posebnog proučavanja odgovornosti ovih pridruženih lica u odnosu na izvršioca kao glavnog lica, stvoren je pojam saučesništva u užem smislu i saučesništva u širem smislu. Saučesništvo u užem smislu, koje ne obuhvata izvršioca nego samo lica čija je uloga da ovome omoguće izvršenje radnje i time doprinesu nastanku posledice, je kategorija od posebnog značaja za problematiku krivične odgovornosti. Prema tome, kada se govori o odgovornosti saučesnika onda se misli na organizatora, podstrekača i pomagača, a ne i na učinjocu dela kao principalnog saučesnika. To zbog toga što učinilac dela odgovara uvek po opštim načelima odgovornosti, koja su izgrađena upravo zbog njega, a povodom dela koje je on izvršio.

Polazeći od akcesorne koncepcije koju je uspostavio francuski revolucionarni krivični zakonik, klasičari su istu teoretski razradili u nekoliko varijanti koje su našle primenu u pojedinim zakonicima evropskih zemalja.

Akcesorna koncepcija počiva na principu jedinstva dela i ostvarenja radnje krivičnog dela od strane izvršioca. Princip jedinstva dela dela znači da je delatnost više lica usmerena na ostvarenje jednog istog zabranjenog dela. Princip ostvarenja, odnosno preduzimanja radnje izvršenja krivičnog dela jeste osnov odgovornosti saučesnika. Drugim rečima, to znači da, prema ovoj koncepciji, saučesnici mogu odgovarati i biti kažnjeni za jedno delo koje su oni ostvarili kao događaj u spoljnem svetu, tj. za zajedničko i jedinstveno krivično delo. To zajedničko krivično delo može imati, i po pravilu ima, i jedinstvenu zakonsku kvalifikaciju za sve saučesnike, ali može imati i različite kvalifikacije za pojedine saučesnike. Ono što je bitno to je da se radi o jednom istom krivičnom delu kao događaju u spoljnem svetu. Jednostavnije rečeno, to znači da je i ovde osnov odgovornosti krivično delo u kome su sudelovali saučesnici, a čiju je posledicu učinilac prouzrokovao. Istovremeno ovde se nadovezuje i onaj drugi princip, princip zavisnosti po kome ova koncepcija i nosi naziv, mada je ona poznata i po prvom principu kao monistička teorija. Dakle, prema akcesornoj koncepciji, krivično delo je zajedničko delo svih saučesnika, ono je rezultat njihovog zajedničkog dejstva. Posledicu dela prouzrokuje izvršilac ali uz sudelovanje ostalih saučesnika kao saradnika.

Princip akcesornosti ili zavisnosti je ustvari ključ za rešavanje odgovornosti saučesnika. Prema ovom principu odgovornost saučesnika zavisna je od izvršioca, odnosno od činjenice da li je on preuzeo radnju izvršenja ili ne, a obim odgovornosti od činjenice da li je izvršilac svojom radnjom prouzrokovao posledicu krivičnog dela ili nije. To je i razumljivo, jer ako učinilac nije uopšte preuzeo radnju izvršenja onda i preduzete delatnosti saučesnika u užem smislu, tj. organizatora, podstrekača i pomagača ostaju bez rezultata. Ako izvršilac preduzme delatnost ali ne prouzrokuje posledicu, onda se efekat njihovih delatnosti realizuje kroz pokušaj, a cilj delatnosti izostaje zbog neprouzrokovanja posledice. Tek kroz ostvarenje posledice radnjom izvršioca, dakle posredno, mogu biti ostvareni i njihovi ciljevi, ukoliko se poklapaju sa njom.

I baš zato što mogu da nastanu različite situacije u pogledu izvršenja krivičnog dela, postavilo se pitanje stepena zavisnosti saučesnika od izvršioca u pogledu odgovornosti i kažnjivosti. U traženju odgovora na ovo pitanje nastala su različita shvatanja. Iz tih različitih shvatanja formirale su se četiri varijante u kojima su odražena četiri stepena zavisnosti. Ta četiri stepena su: minimalna, limitarna, ekstremna i hiperekstremna akcesornost.

Minimalna akcesornost polazi od činjenice da su saučesnici zavisni od izvršioca utoliko što on treba da preduzme radnju izvršenja. To znači, da je za kažnjavanje saučesnika nužno da izvršilac započne ili izvrši radnju krivičnog dela bez obzira na to da li je za njega ta radnja pravno dozvoljena ili ne i bez obzira na to da li je posledica

nastala ili ne. Dakle, odgovornost i kažnjivost saučesnika zavisna je od toga da li je izvršilac preduzeo radnju ili ne. Ako on nije preduzeo radnju, bez obzira što su saučesnici ostvarili svoje delatnosti, oni nisu krivično odgovorni i, prema tome, ne mogu biti kažnjeni.

Limitirana akcesornost polazi od činjenice da je za odgovornost i kažnjivost saučesnika nužno postojanje radnje izvršenja. Drugim rečima, sudska saučesnika zavisna je od toga da li je izvršilac preduzeo odnosno ostvario radnju krivičnog dela ili nije kao i od činjenice da li je ona za izvršioca protivpravna ili nije. Ako izvršilac ostvari radnju iz koje proizađe društveno opasna posledica, ali ako izvršenje te radnje za njega nije zabranjeno pravnim propisima tj. kažnjivo, onda ni saučesnici ne mogu biti podvrgnuti krivičnoj odgovornosti i kažnjavanju. Dakle, krivična odgovornost i kažnjivost saučesnika, prema limitarnoj akcesornosti, postoji ako je izvršilac preduzeo protivpravnu radnju iz koje rezultira krivično delo.

Ekstremna akcesornost vezuje odgovornost saučesnika za odgovornost izvršioca. Ako je on odgovoran onda su odgovorni i saučesnici, ako on nije odgovoran onda nisu ni oni.

Hiperekstremna varijanta akcesornosti je sudbinu odgovornosti i kažnjavanja saučesnika apsolutno poistovetila sa sudbinom izvršioca. Ona ne samo da vezuje odgovornost saučesnika za odgovornost izvršioca, nego i samo kažnjavanje, pa čak i odmeravanje kazne prema saučesnicima stavlja u zavisnost od položaja izvršioca dela. Drugim rečima, sve okolnosti koje se uzimaju u obzir kod izvršioca u smislu oslobođenja od kazne, njenog ublažavanja ili izricanja u manjem iznosu moraju se uzeti u obzir i kod saučesnika. To isto važi i za otežavajuće okolnosti.

Ako izuzmemos ovu poslednju varijantu kao ekcesnu, koja kao takva nije mogla da nađe primenu, pre svega, zbog onemogućavanja individualizacije kazne prema pojedinim saučesnicima kao i drugih negativnosti koje vode u absurd, za ostale možemo reći da su doibile mesta u pojedinim zakonodavstvima. Tako minimalna akcesornost je bila uglavnom zastupljena u ranijem francuskom, a ekstremna u nemackom zakonodavstvu. Minimalna u izvesnom smislu proširuje odgovornost saučesnika izvan svere odgovornosti izvršioca, dok je ekstremna ograničava i strogo vezuje za odgovornost izvršioca. Kako je ekstremna akcesornost dovela do povećanja kolektivnog kriminaliteta korišćenjem neodgovornih lica i lica koja po zakonu ne mogu biti izvršioci od strane podstrekača i drugih saučesnika to su nemačka teorija i praksa bili prinuđeni da stvore posredno izvršilaštvo. Ipak, najrasprostranjenija i od zakonodavstva najprihvaćenija varijanta jeste limitirana ili ograničena akcesornost.³⁾

Iako je koncepcija o akcesornoj pravnoj prirodi saučesništva bila opšteprihvaćena u svojoj suštini od svih sledbenika klasične škole, bez obzira na varijantu koju su zastupali, ona je ipak imala nedostataka. Jedan od najozbiljinijih bio je taj da nije mogla da bude

³⁾ Vidi o tome opširnije: A. Trajin, isto delo, str. 13—15.

⁴⁾ Vidi detaljnije o ovome: Srzentić — Stajić: Krivično pravo FNRJ Opšti deo, Beograd, str. 252—254; Tahović: Krivično pravo Opšti deo, Beograd, 1961, str. 288—290.

primenjena na neke praktične slučajeve. To je veoma dobro uočio Birkmajer, inače i sam pobornik akcesornosti, razmatrajući slučaj odgovornosti kada izvršioca krivičnog dela uopšte nema. Naime, braćeći tezu da tamo »gde nema glavne radnje, nema ni saučesništva« ipak je dopuštao mogućnost postojanja odgovornosti i kada nema glavne radnje, što bi značilo odgovornost saučesnika za krivičana dela »sui deneris⁵⁾. Takav bi slučaj bio kod neuspelog podstrekavanja i pomaganja. Zbog ovakvog stava neki autori Birkmajera smatraju ne samo predstavnikom akcesorne već i pluralističke koncepcije.⁶⁾

Kao što nam je poznato, antropološka i pozitivna inalijanska škola negirale su moralnu, tj. subjektivnu odgovornost, pa samim tim i koncepciju akcesorne prirode saučesništva. Odgovornost se ovde bazira na opasnom stanju i svako zakonski odgovara upravo zbog tog stanja koje se ispoljilo u ostvarenom krivičnom delu. Feri je smatrao da saučesništvo uglavnom postoji kod najtežih zločinaca: rođenih zločinaca i zločinca iz navike, a izuzetno kod zločinca iz strasti i slučajnih zločinaca i da ono ne predstavlja nikakav poseban osnov odgovornosti. Po njemu sve saučesnike treba podjednako kazniti, a u izvesnom slučaju treba saučesništvo uzeti i kao otežavajuću okolnost. Ovo Ferijevo gledište o saučesništvu kao otežanoj okolnosti nije ostalo bez uticaja na neka zakonodavna rešenja.

Suprotna koncepcija akcesornoj ili monističkoj koncepciji o pravnoj prirodi saučesništva nastala je u krilu sociološke škole. Ovu školu, koju mnogi nazivaju eklektičkom jer je pokušala da spoji ideje klasične i antropološke škole, sociologizam i antropologizam, doista karakteriše, kompromis, ali ne i naučni sterilitet i nihilizam. Međutim, baš u pogledu instituta saučesništva nihilizam je karakterističan za neke poznate pristalice sociološke škole.

Pluralističku koncepciju izgradili su: austrijski teoretičar Nikladini i ruski kriminalista Fojnicki, a dalje razradio i najdoslednije zastupao norveški kriminalista Gec. Pluralistička koncepcija je nastala na argumentima negacije instituta saučesništva koji su stvorili klasičari. Naime, argumentujući tvrdnju da je saučesništvo nepotrebni institut, koji komplikuje krivičnu odgovornost, oni su stvorili novu teoriju o istom problemu.

Pluralistička koncepcija polazi od činjenice da su radnje svih saučesnika podjednako važne za nastupanje posledice kao i radnja samog izvršioca. Objektivna strana njihove teze zasnovana je na ekvalenciji, tj. jednakosti svih uslova. Otuda i tvrdnja da nema glavne i sporednih radnji kod saučesništva, već postoji jednakost radnji pri čemu je delatnost svakog od učesnika *conditio sine qua non* za nastanak posledice. Ako je tako, onda svako od njih samostalno prouzrokuje krivično delo, a ne svi zajedno. Drugim rečima, nema zajedničkog i jedinstvenog dela koje uz saradnju saučesnika ostvaruje izvršilac. Postoje dakle više prouzrokovanja koja se stiču pa prema tome i više krivičnih dela.

⁵⁾ A. Trajnin, isto delo, str. 22.

⁶⁾ Tahović: Krivično pravo: Opšti deo, Beograd, 1961, str. 289.

Posmatrano sa subjektivne strane, prema protagonistima ove koncepcije, saučesništvo takođe ne predstavlja jedinstvo, jer nema jedinstva umišljaja. Umišljaja ima upravo onoliko koliko ima i saučesnika. Umišljaj svakog od saučesnika upravljen je samo na rezultat njegove delatnosti, a ne i na rezultat zajedničkog rada. Pošto nema jedinstvenog umišljaja nema ni jedinstvene i zajedničke odgovornosti. Svako odgovara za svoje, a ne za tuđe delo.

Prema tome, posmatrano kako sa stanovišta objektivne uzročnosti tako i sa stanovišta subjektivne veze, delo izvršeno od više učesnika nije jedinstveno i zajedničko delo svih, već postoji više krivičnih dela, tj. onoliko koliko ima učesnika i zato svako odgovara samostalno i to za svoje, a ne tuđe delo.

Nije potrebno dokazivati da su polazne osnove na kojima je izgrađena ova koncepcija neprihvatljive. Teorija ekvivalencije je neodrživa, jer se njenim uprošćenim izjednačavanjem dejstva svih uslova na prouzrokovanje jedne pojave ne može objasniti stvarna uzročnost koja vlada u prirodi i društvu. Jednakog dejstva nema, osim u izuzetnim slučajevima, i zato je ovo više funkcija nego naučna postavka. Zbog toga je neodrživo ni shvatanje o jednakosti radnji svih saučesnika u odnosu na prouzrokovanje posledice. Tačno je to da sve delatnosti u svom sadejstvu, koje je zakonomerno povezano, prouzrokuju posledicu, ali snaga dejstva nije ista. S druge strane, nije tačno ni to da je umišljaj svakog od saučesnika upravljen samo na rezultat njegove delatnosti, a da ne obuhvata i krajnji rezultat zajedničke delatnosti koji se realizuje radnjom izvršioca. I ako su taktvi slučajevi mogući, pa stoga ne mogu biti ni isključeni, oni ne mogu biti proglašeni pravilom. Naprotiv, pravilo je, da saučesnik, preduzimajući svoju delatnost, ne ograničava svoju volju samo na ostvarenje svog rezultata, nego najčešće on, preko svog rezultata, želi da bude ostvaren i onaj rezultat koji će nastati delatnošću izvršioca, a to znači posledicu krivičnog dela kao glavnog rezultata svih delatnosti saučesnika.

Iz napred izloženog, jasno proizilazi da pluralistička koncepcija o postojanju više krivičnih dela izvršenih u saučesništvu i onda kada postoji jedno delo u stvarnosti, tj. da postoji onoliko dela koliko ima saučesnika, je pravna funkcija. Bolje rečeno, to je jedna pravna konstrukcija koja ima pragmatistički karakter. Pragmatistički karakter zato što omogućava kažnjavanje za pojedine faze u izvršenju krivičnog dela kao za već svršena krivična dela, za situacije kada izvršioc uopšte nema ili ga ima ali on nije preuzeo radnju, i to uvek kada su te predhodne delatnosti opasne same po sebi. Prema ovoj koncepciji, ne samo što se kažnjava za umišljajno podstrekavanje i pomaganje u cilju izvršenja nekog u zakonu predviđenog dela i to kao za samostalna krivična dela, već se može kazniti i za pokušaj podstrekivanja i pomaganja, tj. za neuspelo podstrekovanje i pomaganje, pa i za nehatno izvršenje ovih delatnosti. Jasno je da ova kon-

cepcija, nastala u epohi imperijalizma, vodi ka pooštravanju kažnjavnja, zbog čega je neki autori, posebno sovjetski, smatraju reakcionarnom.⁷⁾

Pluralistička koncepcija nije zasnovana na naučnoj istinitosti, nego na društvenoj korisnosti. Ona pruža mogućnost proširenja represije, što je opasno jer se sužava sloboda delatnosti i sloboda izražene misli, ali isto tako ona pruža i mogućnost zaštite društva od onih delatnosti, koje su izvan bića krivičnog dela, prema čijem su ostvarenju usmerene kao krajnjem cilju, ali koje imaju posebnu opasnost kada su usmerene ka ostvarenju teških dela. I upravo zbog opasnosti proširivanja svere kažnjavanja, primena ove koncepcije mora biti ograničena na delatnosti koje su usmerene ka izvršenju izuzetno teških dela, a koje bi primenom akcesorne koncepcije ostale izvan svere kažnjavanja.

Napred izložene koncepcije imale su, a i danas imaju, pristalice u krivičnopravnoj teoriji svuda u svetu. Treba reći, da je i u našoj predratnoj teoriji vladala podeljenost gledišta u smislu navedenih koncepcija. Tako je T. Živanović bio izraziti predstavnik ekcesorne koncepcije, dok su Dolenc i Maklecov bili naklonjeni pluralističkoj koncepciji, a Čubinski, Šilović i Frank ka kompromisnom shvatanju. Sva ova shvatanja proizašla su sa tumačenjem odredaba o saučesništvu krivičnog zakonika bivše Jugoslavije iz 1929. godine.⁸⁾

Sovjetska krivičnopravna nauka dala je prilično veliki doprinos u daljem razvoju instituta saučesništva. Njen najveći doprinos sastoji se u razradi organizovanja kao posebne i najviše forme saučesništva, a takođe i razradi objektivne i subjektivne veze kao uslova za postojanje saučesništva kao samostalnog krivičnopravnog instituta. I u pogledu pravne prirode saučesništva sovjetska teorija je pokušala da pronađe adekvatniju koncepciju koja bi poslužila kao osnovu za posebnu sveru odgovornosti. Do pedesetih godina, pa i kasnije, tj. sve do donošenja novog krivičnog zakonodavstva, preovladavala je koncepcija koja je posmatrala saučesništvo kao posebnu formu izvršenja krivičnog dela pa stoga i posebnu formu primene opštih osnova odgovornosti. Ova koncepcija nastala je pod uticajem A. Ždanova, a naučno razrađena od, inače vrsnog teoretičara, A. Trajnina. Po svojoj suštini, ona je veoma bliska pluralističkoj koncepciji, iako je zvanično ova koncepcija odbacivana: uporedo sa akcesornim shvatanjem saučesništva. Tako, odbacujući akcesornu prirodu saučesništva, A. Trajinin kaže: »Saučesništvo ne menja osnove krivične odgovornosti. Zato saučesništvo ne amnestira i ne može da amnestira zločinca na osnovu toga što on nije radio sam, već u društvu s drugim licima, od kojih jedno (izvršilac) nije izvršilo krivično delo. Iz ovoga sasvim jasno proizilazi da podstrekač i pomagač odgovaraju za one konkretnе radnje koje je svaki od njih izvršio. Ovo znači da podstrekač na ubistvo i pomagač u ubistvu, koje izvršilac nije izvršio, moraju da

⁷⁾ Videti: A. Piontkovskij: Kurs Sovjetskogo ugolovnogo prava, knj. II, Moskva, 1970, str. 503; A. Trajinin, isto delo, str. 20.

⁸⁾ T. Živanović: Osnovni problemi krivičnog prava, Beograd, 1930. god, str. 104; Dolenc—Maklecov: Sistem celokupnog krivičnog prava, Beograd, 1935. god, str. 121; Šulović—Frank: Krivični zakonik, Zagreb, 1929. god, str. 54.

odgovaraju po članovima 17 i 136 KZ RSFSR, tj. za podstrekavanje na ubistvo i pomaganje u ubistvu. Tako ovo pitanje rešava i sudska praksa.⁹⁾ Dakle, ne odgovara se za pokušaj, nego za svršeno krivično delo koje to nije, jer nije ostvareno. Po ovom shvatanju, subjektivna veza je mnogo šira pa i dominantna nad objektivnom. Najzad, po ovom shvatanju moguće je postojanje i nehatnog saučesništva. Sve ovo govori o inklinaciji ka pluralističkoj koncepciji, odnosno o njenom usvajanju uz formalno odbacivanje.¹⁰⁾

Od donošenja novog krivičnog zakonodavstva 1958. godine ova gledišta, koja su inače s pravom kritikovana da su vodila ka nezakonitom podvrgavanju odgovornosti, napuštena su i u teoriji i praksi.¹¹⁾

Savremeno sovjetsko zakonodavstvo i teorija priznaju samo umišljajno saučesništvo. Odgovornost je postavljena u granicama umišljaja svakog saučesnika, tako da niko ne odgovara za eksces izvršioca. Dobrovoljni odustanak koristi samo onom od saučesnika kod koga je faktički ispoljen. Ali ako usled odustanka izvršioca nije došlo do izvršenja dela to faktički koristi i ostalim saučesnicima. U tom slučaju oni ne mogu odgovarati za to delo kao svršeno, već za pokušaj dela ili pripremanje toga dela ako je pokušaj kažnjiv, odnosno ako je pripremanje inkriminisano kao samostalno krivično delo.

4. Uticaj pojedinih koncepcija na savremeno zakonodavstvo

Iz prethodnog izlaganja videli smo da su se formirale dve teorijske koncepcije: akcesorna i pluralistička i jedno negativističko gledište o saučesništvu, koje je izrazio Feri, i po kome ono može biti samo otežavajuća okolnost kod kažnjavanja, a ne nekakva posebna svera krivične odgovornosti. Sva ova različita shvatanja o pravnoj prirodi saučesništva vršila su snažan uticaj na zakonodavna rešenja, kako u prošlosti tako i danas. Sasvim je razumljivo, da svako zakonodavno rešenje polazi od neke postavke kao polaznog osnova za regulisanje problema odgovornosti i kažnjavanja više lica kao saradnika u izvršenju jednog ili više krivičnih dela. Najsnažniji uticaj imala je akcesorna koncepcija, jer je poslužila kao osnov za određivanje odgovornosti gotovo svim zakonicima donetim u doba klasične epohе. O četiri varijante akcesorne koncepcije najveći broj zakonodavstava prihvatio je limitiranu ili ograničenu akcesornost, koja je poznata kao francuska varijanta ili francuski sistem regulisanja odgovornosti saučesnika.¹²⁾

Međutim, mali je broj zakona koji su dosledno ostali u okvirima jedne koncepcije, odnosno jedne varijante u regulisanju odgovornosti saučesnika u različitim situacijama. Kao što smo već rekli, najdoslednije je primenjena koncepcija limitirane akcesornosti u fran-

⁹⁾ A. Trajinini: op., cit., str. 112—113.

¹⁰⁾ Vidi detaljnije A. Trajinin: isto delo, str. 65—71, i 99—107.

¹¹⁾ Vidi kritičke primedbe, A. Piontkovskij, isto delo, str. 460—463.

¹²⁾ P. Bouzat et J. Pinatel: *Traité de droit pénal et de criminologie*, Paris, 1970, Tom I, str. 769.

čuškom krivičnom zakonodavstvu iz 1791. i 1810. godine. Akcesorna koncepcija bila je osnov regulisanja saučesništva i u nemačkom zakonodavstvu, ali je bavarski KZ iz 1813. godine bio više zasnovan na postavkama ograničene akcesornosti, dok je nemački KZ iz 1871. godine kombinuje limitiranu sa ekstremnom varijantom akcesornosti. Pluralistička koncepcija dosledno je sprovedena u norveškom KZ od 1902. godine, a kao osnov poslužila je za izradu i ruskog KZ iz 1903. godine. Ferijevo pozitivističko stanovište, prema kome je saučesništvo samo otežavajuća okolnost, nije poslužilo kao koncept ni za jedan zakonik, osim za projekt koji je on sam radio, ali koji nije postao zakonik. Međutim, ni ovaj stav nije ostao bez uticaja na neka zakonodavna rešenja.

Savremeno zakonodavstvo bazira na kombinaciji ovih koncepcija tako što uzima za osnov regulisanja saučesništva jednu od navedenih koncepcija ili varijanti uz veća ili manja odstupanja u korist druge varijante odnosno koncepcije. Stoga se može slobodno reći, da se danas ni jedan važeći zakonik ne drži strogo jedne koncepcije, odnosno jednog teoretskog stanovišta. Tako, krivični zakonici koji inače polaze od akcesorne prirode saučesništva predviđaju kažnjavanje za neuspelo podstrekavanje kao za svršeno krivično delo ili pak za pokušaj. Navećemo samo nekoliko primera koji potvrđuju ovu činjenicu. Danski krivični zakonik predviđa kažnjavanje za neuspelo podstrekavanje i pomaganje kao za svršeno krivično delo uz mogućnost blažeg kažnjavanja. Švajcarski KZ od 1937. godine predviđa kažnjavanje za neuspelo podsrekavanje kao za pokušaj toga dela. Odredbe o kažnjavanju za neuspelo podstrekavanje sadrže i drugi zakonici među kojima i naš sadašnji Krivični zakonik (čl. 19 st. 2). To je očigledno odstupanje od akcesorne u korist pluralističke koncepcije. Zatim, kažnjavanje za navođenje na samoubistvo kada je delo izvršeno ili pokušano zasniva se na različitim koncepcijama: na pluralističkoj uglavnom, ali isto tako i na ekstremnoj pri čemu se podstrekavač smatra posrednim intelektualnim izvršiocem. Kažnjavanje za pripremne radnje kao za samostalno krivično delo, koje usvajaju skoro sva zakonodavstva kada su u pitanju najteža krivična dela protiv društvenog i državnog poretku, može biti zasnovana samo na pluralističkoj koncepciji, jer »glavnog« dela nema ni u pokušaju. Najzad, kažnjavanje za organizovanje u bilo kojoj formi zločinačkog udruženja je ustupak pluralističkoj koncepciji. Ekstremna varijanta akcesorne koncepcije, koja je uglavnom odbačena, koristi se u slučajevima kažnjavnja za posredno izvršilaštvo. Posredno izvršilaštvo izvedeno iz čl. 48 nemačkog KZ iz 1871. godine, po kome ovo postoji onda kada fizički izvršilac po svojim ličnim svojstvima ne može biti izvršilac toga dela ili pak ne može biti krivično odgovoran, prihvaćeno je na direktni ili indirektni način bez navođenja ovog naziva. Tipičan primer za ovaj poslednjnji slučaj je grčki KZ iz 1950. godine koji u čl. 49. st. 1 predviđa da će podstrekavač i pomagač biti kažnjeni kao izvršoci, a fizički izvršilac kao pomagač u slučaju kada zakon zahteva posebna svojstva ili okolnosti a ovi postoje kod podstrekavača ili pomagača ali ne i kod izvršioca dela. Jasnu odredbu o posrednom izvršilaštву sadrži i američki »ugledni kodeks« u čl. 206, tačka 5.

Isto tako, i zakonici koji su zasnovani na pluralističkoj konцепцији o samostalnoj prirodi saučesništva vrše odstupanja i prihvataju pojedina rešenja na bazi akcesornog shvatanja prirode saučesništva. Kao primeri takvih rešenja navode se italijanski Kz iz 1930. godine(čl. 114 i 115), danski Kz iz 1933. godine (čl. 23), kolumbijski Kz iz 1936. godine (čl. 21), egipatski Kz iz 1937. (čl. 39), i još neki drugi. Odstupanje od pluralističke koncepcije izraženo je u mogućnosti blažeg kažnjavnja za slučaj neizvršenja glavnog dela. Navedeni italijanski Kz pravi odstupanje u čl. 114 time što dozvoljava da kode likvent koji je manje doprineo, tj. čije je učešće u izvršavanju dela bilo minimalno, bude blaže kažnen. Ali negov osnovni stav koji proizilazi iz pluralističke okolnosti jasno se vidi iz čl. 112 u kome je predviđena povišna odgovornost, pa prema tome, i povišeno kažnjavanje za inicijatore i predpostavljene koji podstrekavaju svoje podčinjene na izvršenje krivičnih dela u odnosu na predividenu kaznu za izvršioca toga dela. Najzad, treba reći, da je saučesništvo kao otežavačka okolnost kod zakonskog ili sudskog odmeravanja kazne prihvaćena od većeg broja savremenih zakona samo kada se radi o teškim krivičnim delima izvršenim od lica koja su se prethodno sporazumela ili udružila.

Na kraju ovog izlaganja, možemo reći, da postoji jedno prilično veliko šarenilo u savremenom krivičnom zakonodavstvu u regulisanju problematike saučesništva analogno razlikama koje postoje u teoriji krivičnog prava. Ipak, čini nam se da se korekcijama osnovnih postavki sve više zastupa srednje rešenje i tako postepeno vrši približavanje. To se vidi iz činjenice što najveći broj zakonodavstava predviđa u principu jednaku odgovornost i jednaku kažnjavnje svih saučesnika za izvršeno odnosno pokušano delo, uz izuzetno kažnjavanje za samo saučesništvo u određenoj formi kao za samostalno krivično delo. Odgovornost je svedena na postojanje umišljaja, tako da se sve više napušta shtvatanje o nehatnom saučesništву. Princip jednakog kažnjavanja nije obligatoran tako da postoji mogućnost blažeg kažnjavanja saučesnika, najčešće i uglavnom pomagača kao drugorazrednog saučesnika.

Dr LJUBIŠA JOVANOVIĆ

LES VUES ET LES CONCEPTIONS SUR LA COMPLICITÉ

R é s u m é

La complicité rentre dans la sphère des problèmes les plus compliqués dans le droit pénal et sur son essence et sa nature juridique existent des conceptions opposées. Tandis que les uns considèrent qu'elle représente une sphère particulière de la responsabilité pénale, qui d'après certains éléments diffère de la responsabilité de l'exécuteur individuel d'une infraction, les autres le nient. Ceux qui nient la nécessité de l'existence de la complicité en tant qu'institution de droit pénal autonome, considèrent que c'est une construction théorique artificielle.

ficielle qui est tout à fait inutile et qui complique le problème de la responsabilité pénale. Les positivistes et les représentants de l'école sociologique nient la complicité en tant qu'institution édifiée sur la conception accessoire, selon laquelle il y a autant d'infractions que de complices et que chacun est responsable de son infraction, et non point de celle d'autrui. Cette conception a eu pour conséquence, selon l'auteur, l'élargissement de la sphère de punition sur les activités qui sont en dehors de l'existence de l'infraction, à cause de laquelle les mesures de réalisation sont prises, c'est-à-dire la punition des phases qui ont précédé l'exécution de l'infraction ou de la tentative de son exécution. Une de ces vues, que soutenait Ferri, considérait la complicité seulement en tant que circonstance aggravante à l'occasion de la détermination de la peine à tous les complices qui sont traités comme exécuteurs c'est-à-dire comme codélinquants.

Quoique la conception accessoire, surtout le caractère accessoire limité, est adoptée aujourd'hui par la plupart des législations comme fondement pour la réglementation de la responsabilité pénale des complices, elle n'est plus nulle part appliquée avec esprit de suite, de même que la conception pluraliste. En effet, les législations modernes appliquent le système combiné de telle sorte qu'elles prennent pour base de réglementation de la responsabilité pénale et de la punition des complices une conception ou une variante en la complétant par l'autre conception ou variante afin de soumettre à la punition certains cas qui présentent un danger social pour les biens protégés. L'auteur est arrivé à cette conclusion après avoir effectué une analyse comparée des dispositions qui se rapportent à la responsabilité des complices dans les diverses législations. Sa deuxième conclusion qui s'ensuit de cette analyse est que, quoiqu'il y ait de grandes différences dans la réglementation de cette matière dans la législation moderne, la tendance existe d'un rapprochement graduel justement parce qu'on y insère des corrections en adoptant aussi les solutions qui sont basées sur la conception ou sur la variante opposées et qui ne sont pas adoptées comme principe.